

FREUD – ETT SAMMANDRAG

Freuds teorier grundas mycket i begreppet *Det Omedvetna*. För att kunna beskriva detta begrepp, *det Omedvetna* på bästa sätt, behövs en historisk bakgrund. Drömmen och drömtydningen betydde ju också mycket för Freuds sätt att närma sig det omedvetna. (Drömmen som ”kungsväg” till det omedvetna.). Jag ger därför en kort bakgrund både till hur synen var på det omedvetna och på drömmen under 1800-talet. Övriga idéer och idékomplex som Freud lanserade såsom t.ex. *Oidipuskomplexet*, samhällskritiken, religionskritiken, diskussionen om den psykoanalytiska biografien förutsätter jag vara bekanta.

Freuds ”väg till det *Omedvetna*” gick via dennes egen begåvning och upplevelser, via hans kris vid fadern Jakobs död, 1896, denne blev 91 år gammal, och SFs därpå följande treåriga självanalys (!), samt via vad han lärde sig under ”frankrikepraktiken”, den stora upptäckten av *den psykologiska förträngningen*, den hysteriska konversionen. Freud var beroende av romantikernas grundsyn på tillvaron, uppbyggd av antagonistiska motsättningar: ”Freud var så beroende av denna dynamiska grundsyn att en av kriserna i hans tänkande uppstod, när han på teoretisk väg tycktes hamna i en driftsteori utan denna polaritet mellan två huvuddrifter.”^{1[1]} I huvudsak var Freud *darwinist*. Vad Freud utredde var allt funktioner hos människan, som på ett eller annat sätt gynnade hennes överlevnad som art. Freud förhöll sig också – liksom FK - till *romantiken*.

Det var F. W. J. Schellings, Fr. Hölderlins, Novalis', J. G. Fichte^{2[2]} och G. W. F. Hegels dialektik, som gick igen i tänkandet över natur, filosofi och konst. Även Fr. Schlegels tankar. Romantiken var idémässigt en förlängning av den platonism/nyplatonism, som under ungrenässansen i Rom, i Florens och vid andra italienska furstehov smugit upp som en kritik mot den påvliga makten, med lärda män som Plethon och Pico della Mirandola, för att nämna de mest kraftfulla, och vilkas idéer under sent 1700-tal åter dök upp i ny frisk skepnad. På Schelling löper termer som ”urbild”, ”urscen”, ”urfader” o.s.v. tillbaka.^{3[3]} Förstavelserna ”ur-”, den ”används för att konstruera en filosofisk förutsättning för idén, jämte begreppet”, såväl hos Schelling som hos Sigmund Freud. Schelling påverkade det filosofiska tänkandet under en synnerligen lång tid. Han var otroligt produktiv, och undervisade i filosofi under lång tid. Vi kunde ju också under romantiken se, hur gränserna där mellan konst och vetenskap var praktiskt taget utsuddade, och att ren fantastik (!) pretenderade på vetenskaplig status. I den *magiska idealismen* frodades idéer om kunskap att nå ”bortom”, genom ett slags ”viljans inre liv”- ett uttryck från Novalis -, ibland uttryckt i de mest fantastiska allegorier: naturen som förstened trollstav, eller som ett encyklopediskt index över själen; ryktet benämns här som ”ett tidens nedslag”, och vatten ”en fuktig flamma”.^{4[4]} Schelling – en av den tyska romantikens ledande ideologer - överlevde - liksom lite på sidan av - den chock det innebar för honom att bli ”omseglad” av studiekamraten – ”den *begreppsstarke*” Hegel i ära och ryktbarhet, i och med den senares utgivande av *Fenomenologin* 1807, *Phänomenologie des Geistes*, ett verk vars oerhörda komplexitet och rikedom förbluffade hela den intellektuella världen i Mellaneuropa. Hegel blev aldrig - som myten envist gör gällande - ”statsfilosof” - i Preussen. Han var, upptäckte man (Makten), inte riktigt pålitlig, men inordnade sig hjälpligt. Schelling var däremot för de etablerat besuttna ständigt helt ofarlig. Överlevnaden hos Schellings idéer (i egenskap av vagare, men mer direkt inspirerande för fantasin) sträckte sig genom hela romantiken inom ett ganska brett kulturellt fält – (

1[1] Lars Sjögren, 1989, s.35.

2[2] J.G.F.s klassiskt kunskapsidealistiska maxim: ”Världen fanns inte, innan jag skapade den.”.

3[3] Jfr. svensk romantik och Erik Johan Stagnelii ”urbild”. (jfr. t.ex.: *Amanda*, *Näcken*, m.fl., se t.ex. Albert Nilsons klassiska *Svensk Romantik*.)

4[4] Jfr. Volkman-Schluck, *Novalis magischer Idealismus*.

särskilt inom dikt och bild) för att sedan sakta avta, medan Hegels inflytande blev (filosofiskt) mer långtgående. Romantiken i Sverige hade en klart mer konservativ prägel än i Tyskland och Frankrike.^{5[5]}

En utvecklingslära före Darwins byggdes på den efterkantianska idealismens grund. Darwins epokgörande verk utkom 1856, när Freud var tre år. Den jämförande anatomins grundare, Carus ,(d. 1889), gav en förutsättning till idéer om en plan, enligt vilken livet utvecklade sig – här var också Lorenz Oken verksam, grundaren av den organologiska utvecklingsläran i Tyskland. Allting, växter och djur, hade enligt Oken uppkommit i ett organiskt ”urslem”.^{6[6]} Mycket av bilderna, modellerna, stammar här ur Schellings naturfilosofiska avhandlingar från 1797-99. Att försöka förstå ett Helt, genom principen om en naturkrafternas påverkan på varandra, det var Schelling kanske den förste under denna epok att ge sig in på. Schelling hade en *teleologisk* grundsyn. Allt är ändamålsinriktat. Schelling : ”Naturen är den vardande intelligensen. Det är det omedvetna förnuftet som söker att bli ett Jag.” (Naturens väsen innebar – var - en drift, som hade ett mål i sitt eget medvetande!). Livet är bara möjligt, menade Fichte, i kamp och utbyte av kraft, och det individuella (bara möjligt) på motsatta krafterns hämmande, bindande och inskränkning. Allt individuellt Vara i naturen är en ”övergående bild”, menade Schelling, en bild där krafternas växelspel kommit till tillfällig vila, för att därefter åter börja verka. *Naturens väsen* är antagonistiskt motsatta krafter. Allt skeendes grund är *Dualism* och *Polaritet*. Skeendet består av en syntes av antagonistiska element. Här kommer Schelling nära Kants dynamiska naturuppfattning, men skapar en ny mening åt det dialektikbegrepp, som ännu hos Kant mer är av klassisk sokratiske karaktär. För Schelling - i denna romantikens filosofi - är naturens väsen *Drift* (*Trieb*) – det, som Freud skulle komma att konsolidera inom *Libido*-begreppet - och *Kraft*, och den fysiska realiteten – Världen - är sedan en produkt av dessa. Alla drifter och krafter kommer i sin tur ur en *Urdrift*, som har uppdelats i motsatser, för att leva och nå sitt mål. Här handlade det alltså inte om en samling Demokritoska atomers mekaniska rörelser, men om en *Urkrafts* sammansatta liv. Andra diktare och tänkare inom romantiken lade till begreppet ”*Världsjäl*”, som alltså utgör grunden för den implementerade världen. Världssjälen är ofta här ”*Das Ich*”, som vill komma till medvetet liv, ”*Jätteanden*” (*Der Riesengeist*), som förstenad sliter och drar... och försöker finna den rätta gestalten och formen, och till slut finner den i en dvärg , som ” i språket heter människobarn”, som plötsligt står - förvånad - inför sig själv. ^{7[7]} Man hade i psykologin, t.o.m. före den ovan nämnde Heinroth, i samtiden, hos den viktige G.T. Fechner, grundaren av den vetenskapliga psykologin,(F., som också Kafka läste), en syn på *det omedvetna som grund till* (uppkomsten av) det medvetna livet. (Fechner benämnde också det omedvetna metaforiskt :”en annan plats”). Sådana synsätt finns bland annat också att spåra hos nämnde Carus (1831) och (1846) , och hos Henrik Steffens,^{8[8]} hos Burdach, och hos den mest populära av alla : G.H. Schubert genom dennes *Ahnungen einer allgemeinen Geschichte des Lebens, Geschichte der Seele, samt Die Sprache des Traumes* och *Symbolik des Traums* från år 1814 . Den psykologi, som Freud läste i sin utbildning var präglad förutom av nämnde Fechner, även av J. F. Herbart, vars associationspsykologi dåför tiden dominerade undervisningen i ämnet. I sin neuroslära skulle Freud senare komma att tillämpa Herbarts idéer om associativa begrepps kedjor – eller mönster av begrepp.

^{5[5]} Jfr. S. Stolpe, 1977, ss. 8-18.). Stolpe själv tycks anse att den tyska romantiken kämpade i religionens namn, vilket givetvis är fel. De flesta tyska romantiker var ateistiska pästsöner. Tieck var hantverkare och ett undantag.

^{6[6]} Jfr. här Strindbergs spekulationer – om gurkor - , mångsysslaren J.W. von Goethes *Metamorphose der Pflanze*, en bok i jämförande morfologi, en vildsint allegoriartad kritik av Isac Newton.

^{7[7]} se: W. Windelband, 1922, ss. 244-255.

^{8[8]} och i ”*Aanden i naturen*” av Steffens landsman H. C. Ørsted.

En filosof som Schopenhauer hade även ett stort tvärvetenskapligt inflytande på hela det senare artonhundratalet. Thomas Mann, 1936,:

”Den hemlighetsfulla tanke som Schopenhauer utvecklar i denna, är, kort sagt, att , just som i drömmen vår vilja, utan att veta om det, uppträder såsom ett obevekligt-objektivt öde , allt i denna kommer ur oss själva , och var och en är den hemlige teaterdirektören för sina drömmar - så också i verkligheten, denna stora dröm, såsom ett enda väsen, som viljan själv drömmer med oss alla, kan vårt öde vara en produkt av vårt innersta, vår vilja, och vi föranstaltar alltså själva det, som tycks hända med oss.“ 9[9]

Mann jämför Freuds begrepp ”Es” med Schopenhauers allt styrande ”Wille”. Man bör också tänka på, att den av Nietzsche beundrade Schopenhauers ”Vilja” var ett svar till Imm. Kant på dennes motsägelsefulla begrepp ,” Das Ding an sich”, och på den historiskt oerhört viktiga antydningen om ” självmedvetandet”, eller ”självkänedom”, i inledningen till första upplagan av *Kritik der reinen Vernunft*, där Immanuel Kant skriver:

”Tidens likgiltighet och skenvetande är en uppfordran till förnuftet, den besvärligaste av alla dess uppgifter, nämligen den att på nytt erövra självkänedom och inrätta en domstol, för att med dess berättigade anspråk försäkra sig om, emot all grundlös självförhåvelse, inte genom maktspråk, utan i enlighet med sina eviga och oföränderliga lagar, att kunna avfärda det (skenvetandet), och denna (domstol) är inte någon annan än den i *det rena förnuftet* självt.”10[10]

I anslutning till idén om det omedvetnas betydelse, fanns hos Freud aningen om, att vägen till det omedvetna låg via drömmen. Även den idén hade rötter bakåt i tiden: människan fascination över drömmen är ju tidlös. Reflektionen över drömmen är nära nog oändlig, men drömmens plats i och betydelse för litteraturen kan periodvis och i olika kulturella sammanhang skifta. Drömmen kom för modernismen att betyda något annat än för romantikerna. Mellan romantikerna och det moderna befann sig den redan nämnde Flaubert. Vi bör dock – för att förstå Flauberts tid och även Freud och senare Kafka - komma ihåg romantiska skalder som Théophile Gautier - d.1872- , mannen som uttalade lösenordet för en hel falang, för dem som kallade sig ”parnassen”, nämligen:” L'art pour l'art ! ”. " Enbart formen betyder något; det behövs inga idéer."11[11] Gautier, som dessutom dyrkade sin tonårsdotter Judith 12[12], som var ”bara intellekt”, ”ren hjärna” som oavlatligt författade, och vars verk en roman, en ” Salammbô fri från tyngd ” enligt fadern, publicerades i tidskriften *Liberté* 13[13]. Där fanns också de Lisle, Heredia, Verlaine, Mallarmé, - denne Mallarmé , som dock poängterade skillnaden mellan den nya poesins väsen och drömmen, i opposition mot Gautier - , samt Baudelaire och Rimbaud, alla medlemmar i en krets, som i litteratur liksom i liv rörde sig kring vanvettets och självmordets gränser. Théophile Gautier,(med sin ”livsdiksamling” *Emaux et camées* , - den påbyggdes successivt under G.s hela liv), som uppträdde som krönikör mot slutet av sitt liv, skrev om denna grupp, och förklarade, att det inom denna hade varit modernt ”att vara blek, glämgig, grön i synen och – om möjligt – ”en smula spöklik”. Gautier var ursprungligen målare, och umgicks i kretsen kring ”*le lycanthrope*” (vargmänniskan) Pétrus Borel, som tillhörde de "existentiella romantikerna". Borel förkunnade extatiskt:

9[9] TM.1936,s.220.

10[10] IK, 1781, s.13./A XI.

11[11] Lanson, s.966.

12[12] Fr, förf. d.1917.

13[13] se : *Bröderna Goncourts Dagbok*, s.190.

"Kärlek, lärdom, diktning ! Däri ville vi dränka våra eldsjälur, i extas, som i ett hav av ambrosia. Däri ville jag, buren av en förunderlig styrka, skapa en lycka, oförfalskat ren. Vara en större konstnär än Gud!" 14[14].

Denna samling människor, bohemerna, är utförligt beskrivna t.ex. av H. Murger i dennes tre klassiska böcker, 1848-55. E.T.A. Hoffmann hade i novellen *Don Juan* skrivit:

"Må drömmen, som du har utkorat än till Människornas förskräckare, än till dess vänlige vägvisare – må han föra min själ till de elyseiska fälten, medan kroppen sover sin blytungu sömn!" 15[15]

Gerard de Nerval, Théophile Gautiers skolkamrat, som översatte E.T.A. Hoffman till franska, hade liksom Hoffmann, en stark passion för *drömmen*:

"Drömmen är ett annat liv, i vilket Andarnas värld öppnar sig för oss."

Här finns den mystiska korrespondensen mellan Världen och drömmen. De Nerval uppfattade med omedelbarhet allting *dubbelt*, - i *korrespondenser*, med en romantisk, halvvetenskaplig idé, sålunda: en blomma - en kyss, - de är både reala och symboliska. Dessa författare blev i Frankrike såsom en, visserligen icke identisk, men ändå *pendang till de tyska romantiker* som "svävade" i den romantiska ironien och som vi berört ovan. I novellen *Aurelia* beskriver de Nerval sin förtvivlan. Ytterligare två namn till kan läggas till listan av franska litteratörer med drömmen som tema: Anton Maury och R. A. Scherner. Den förstnämnde skrev 1878 *Les sommeilles rêves*.

I England höll sig också under förromantiken advokaten och skribenten Thomas de Quincey länge karaktärsfast vaken och vid liv vid sin opiepipa. "Drömmar är den enastående tunnel, genom vilken människan upprätthåller kontakten med skuggornas rike." skrev de Quincey 1822, i den berömda *Confessions of an Opium-Eater*. I hans *Suspira de Profundis - Suckar ur djupet* - kan man läsa:

"Det drömmande organet, i förbindelse med hjärtat, ögat och örat, bildar den magnifika apparat som leder det oändliga till hjärnans kamrar, och kastar dunkla reflexer från evigheter underliggande allt liv på speglarna i den mystiska *camera obscura*, som är det sovande mänskliga sinnet./.../" 16[16]

I Samuel T. Coleridge på idéer överrika anteckningsböcker står: " När jag ser på ett objekt i naturen söker jag snarare, som det *frågar* efter, ett symboliskt språk för någonting inom mig som redan och för alltid finns där, än för att observera någonting nytt." Coleridge ägnas också en essä av Thomas de Quincey : "Opiumbrukare avslutar aldrig någonting". Enligt Coleridge – och *en* version från C. – var dikten *Kubla Kahn* en ren drömproduktion, fix och färdig när han vaknade..... : "In Xanadu did Kubla Khan a stately pleasure dome decree, where Alph, the sacred river ran through caverns, measureless to Man .../.../." 17[17], just så som Stevensons berättelse om *Dr. Jekyll and Mr. Hyde*, som vi skall återkomma till, var det. Dröm och *fantastik* - och magi – och verklighetselement kan ibland tyckas vävas ihop i litteratur. Prov på stilistisk *fantastik* kan vi ju möta hos, Cervantes, Hoffman, Marquéz, Borges, och Stephen King, för att bara nämna några (utan att , t.ex., gå in på hela den väldiga moderna *Fantasy*-genren) kända namn. Att Franz Kafka rent "väsensmässigt", som författare helt skiljer sig från dessa, skall jag försöka visa i det följande. Detta är viktigt , eftersom ett likställande av deras tekniker gör att man missar poängen med Kafkas författarskap på ett avgörande sätt.

14[14] P. Nykrog, 1973, s.43.

15[15] Hoffman, Don Juan, s.31..

16[16] deQ, 1845.

17[17] *Poems of C.s.*70.

Sigismund Schlomo Freud, åter, - om vi går till dennes biografi - var född 1856 i Böhmen i en stor judisk familj, levde i Wien och dog i exil 1939 i London. Freud började efter läkarexamen 1881 snart att med hjälp av ett stipendiums arbete tillsammans med J. Breuer i Paris, där han kom i kontakt med hysteri och andra tillstånd, och där ett av behandlingsmedlen var *hypnos*. I staden Nancy i Frankrike botade H. Bernheim patienter i tusentals med olika symptom, psykosomatiska sjukdomar mm. med suggestion/suggestionshypnos. Freud besökte Nancy-kliniken, och lärde. Att hypnosen senare skulle komma att uppta Freuds tankar, medvetet o. omedvetet, under hela hans liv, det anande han givetvis inte. Hypnosen hade dykt upp i mer "vetenskaplig" form hos A. Mesmer 18[18]. Denne upptäckte att det räckte med suggestion för att – i vissa fall – lindra symptom, samt för att bota vissa psykosomatiska sjukdomar. Mesmer kan sägas vara den förste moderne psyko-terapeuten. Hypnosen föll i vanrykte ungefär mellan 1860 -80 men uppstod i Frankrike igen med Liebeault och Bernheim i vad som benämns den "gamla Nancy-skolan". En nyare skola i Nancy bestod bl.a. av doktorerna Coué och Baudouin. Dessa införde bl.a. självsuggestion som metod och införde likaså begreppet "det undermedvetna" i sin teori. I början av 1880-talet skrevs ett flertal publikationer i ämnet hypnos - under det Charcot/Bernheim började använda denna, och *hysteri* ansågs i publikationerna vara ett bevis för just det omedvetnas aktivitet. Dessoir skrev 1890 ett verk med den rafflande titeln *Det dubbla jaget*, där denne beskrev ett *övre* och ett *nedre medvetet*, i anslutning till en av Fechner redan etablerad topologi. Charcot visade upp patienter med dipsykism - dubbel personlighet - och polypsykism. Ofta var dessa demonstrationer rena teaterföreställningar, där patienterna, oftast kvinnor, låtsades svimma, eller suggererade sig själva till svimning och annat, för att tillfredsställa sina läkare till vilka de hade knutits känslomässigt. Allt detta kom alltså Freud i nära kontakt med.

Redan under Paristiden började Freud skriva fallbeskrivningar, ibland tillsammans med Breuer. Dessa beskrivningar är mycket välskrivna. 19[19] Freud hade också själv – som antytts ovan - i sin ungdom haft både litterära och filosofiska (!) ambitioner. I samtida wiensk press frågade man sig också, halvt raljant, om Freud nu skulle slå in på författarbanan, eller om denne skulle fortsätta vara läkare. Breuers och Freuds pionjärfall har det gemensamt, att de är exempel på kvinnor som botas från hysteri, och de slutar alla lyckligt och väl – efter uppnystande och botande insikt med analytikerns suck :"/.../och jag såg henne aldrig mer.". Grunden i den psykoanalytiska behandlingen vilar alltså delvis på gammal praxis, på *suggestionen*. Man suggererar patienten att berätta, tolka och släppa sin rädsla i en på något sätt framkallad *halvdvala* och till att frigöra sig, genom att efter "självbekännelsen" inse, att denne ju faktiskt överlevt sitt trauma el.dyl.. Det lärde sig Freud redan hos Charcot. Det skulle tillkomma element som t.ex. drömtolkning m.m., samt en formalisering i en teori.

Vad man trodde sig upptäcka var *hysterins natur*. Det hysteriska symptomet kom man fram till hade skapats genom *konversion*. 20[20] Upptäckten av den hysteriska konversionen var onekligen betydelsefull, ty här kunde man koppla t.ex. ett bortträngt minne till det hysteriska symptomet, och när man – med en detektivisk list – lyckats locka fram minnet, så försvann symptomet, och hysterin själv, som beskrivits ovan. (Det *hysteriska symptomet - konversionens* produkt – är – enligt Freud alltid byggt på glömska, *amnesi*, eller snarare: en rad av amnesier. I glömskan levde den avgörande händelsen uppenbarligen vidare, förde ett eget liv, vägrade dö, och kom så fram åter i de olika hysteriska *symptomen*.)

Freud levde i Wien i – som man brukar säga... - en "häxkittel av idéer", mitt i den då skenbart trygga borgerligheten, denna borgerlighet, vars icke-judiska del ofta gav uttryck för sin antisemitism med en vit nejliska väl synlig i knapphållet som "hemligt", d.ä. i detta fall: uppenbart, tecken. Detta har alltihop

18[18] (d.1815).

19[19] (*Studies on hysteria*, 1893).

20[20] D.v.s. omvändning.

betydelse. Likaså att Freud både var jude och läkare. Judiskheten var närvarande, i hemmet och i samhället. Freud fick i Wien mössan elakt avslagen, ombads lämna trottoaren och ta upp den, eftersom han var ... jude ; Jakob , den fridsamme, gjorde som ”man” sa: plockade upp den avslagna mössan. Denna episod , faderns feghet - som unge Sig(is)mund uppfattade det -, ska ha präglat Sigmund Freud för livet.^{21[21]} Episoden berättar givetvis även massor om den tidens Wien och judens situation där. Det är ju också så, att S. Freud – i och med Jakob Freuds död 1896 - fick tillfälle till en slags uppgörelse med och slutlig, grundlig, reflexion över förhållandet mellan dem, något som t.ex. Kafka aldrig fick tillfälle till, och som visade sig viktig för SFs idévärld.

I det då mer lugna Berlin kunde dock läkaren o. psykoterapeuten-romanförfattaren m.m. Georg Groddeck, (1866-1934), komma upp med idéer som liknade Freuds, - eller tvärtom. Groddeck sände Freud några artiklar, stödde honom livet igenom, och lånade ut till F. en term från sin bok : *Das Es, Psychoanalytische Briefe an eine Freundin*, (1926), ”das Es”, ”Detet”, till dennes andra topik, jfr. nedan . G. Groddeck själv skrev ett flertal artiklar och böcker i psykoterapi, *Der Symbolisierungszwang*, (*Imago*, 1922), - med bl.a. en inspirerande tolkning av Törnrosasagan, och *Der Sinn der Krankheit* (1925). G. skrev likaså en redogörelse för sin korrespondens med Freud. År 1901 (!) annonserade H. Bergson att den ”övergripande uppgiften” för det nya seklet skulle komma att bli ”att arbeta i Andens undre värld”, ”att utforska det omedvetna” . Jämför här Höffdings *Henri Bergson's filosofi*. (1914), *Dadaismen*,^{22[22]} men också den i detta sammanhang än mer betydelsefulla *surrealismen*, vars banérförare, den franske läkaren, poeten m.m. André Breton, skulle utge ett flertal manifest, tidskrifter och annat, under nära ett halvt sekel, på jakt efter olika sätt att med hjälp av det ”undermedvetna” – revolutionärt - skapa en bättre, från materialismen frigjord, människa. En lista över entusiastiska tidiga ”freudianer” kan göras mycket . lång. Man kan, med Calvin Hall, kalla Sigmund Freud för en social och humanitär filosof ^{23[23]}, även om han inte alls var filantropiskt lagd, men gediget besatt av forskariver och karriärhunger, och se honom i ljuset av en tradition härstammande från Goethe.

Angående Freuds inställning till filosofin – ett område han kom att tyangera - kan tilläggas, att denne sent i livet lär ha yttrat: ”Jag nekade mig studiet av Nietzsche trots, eller egentligen på grund av, att det blev uppenbart för mig att jag där skulle finna insikter, som var mycket lika psykoanalysens.”^{24[24]} Nietzsche och dennes idéer skulle komma förfölja Freud livet ut, mycket som något av en ond dröm. Viktigt här är att tänka på Nietzsche såsom en kreativ skeptiker, en tvivlare. Som von Aster påpekat,^{25[25]} tillhör eg. inte den vid denna tid inflytelserike Oswald Spengler skeptikernas skara : Spengler hävdar ”undergången”, i sitt *Magnum Opus : Der Untergang des Abendlandes*, I-II, och även i *Mensch und Technik*. Nietzsche har däremot en attityd att ständigt på nytt ställa i fråga, av att ta sig vidare. En konstruktiv nihilism. ^{26[26]} Det är inte en total samhällelig undergång det rör sig om hos Spengler: boken om västerlandet behandlar en kulturs sönderfall (lika prononcerad som hos Adorno, i dennes *Ästhetische Theorie*.). Och Spengler förklarar tydligt i sin bok, att denna är tänkt som ett medium för läsaren att själv söka en sanning *igenom* boken.

21[21] Jfr. M. Robert, *D'Oedipe à Moïse*.

22[22] med Hugo Ball, Tristan Tzara och andra

23[23] Hall,1966, s.19.

24[24] Donn,1989,s. 60.f.

25[25] Aster,1935, s.261.

26[26] Man kan här tänka på Adornos negativa filosofi, som ju delvis torde vara sprungen ur N.s tänkande.

Det blev ett brott och en kantring av den filosofiska, litterära, psykoanalytiska och naturvetenskapliga utvecklingen i och med det första världskrigets utbrott 1914. En ny världssyn växte fram. Den intellektuella glädjen var icke längre av samma slag.^{27[27]} Inget var detsamma. Europa skulle sedan - som bekant - icke längre vara sig likt. De psykoterapeutiska rörelserna kom i skuggan av - och ibland i konfrontation med - de politiska stämningarna, den ekonomiska och sociala utvecklingen. (Börskrasch, socialism och fascism.). Många intellektuella centra splittrades och idéer omvandlades, ställdes i nytt ljus - och många nya mörka kom ur dess mörker. Det vimlar av bilder där moderniteten söker "beskriva sig själv". Merparten av vad som här av mig skissartat ges såsom en bakgrund till Freud är ju sådant material - av skiftande art - som direkt eller indirekt även inverkade på Franz Kafka och dennes författarskap, *även utan vägen via Freud*. Ja, det verkligen vimlade av influenser bl.a. för den, som ytterligare ville befästa existensen av ett omedvetet. Eller - för den övertygade - att utveckla sin bild av det. Den mångsidige Hugo von Hofmannstahls *Märchen der 672. Nacht* från 1895 var påverkade av Andrians *Garten der Erkenntnis*, utkommen samma år. Paul Hervieu i Frankrike skrev 1887 den märkliga romanen *L'inconnu*, där författaren, som är läkare, sätter begreppet *vansinne* ifråga. Och långt innan dess, 1864, hade bröderna Goncourt skrivit den stora romanen *Germaine Lacerteux*, om ett fall av "hysteri".

Émile Zola - den exceptionellt produktive - intog här en sär/mellanställning. Denne var mycket beundrad av Freud. Zolas realism var strikt, men den sträckte sig ju ändå in på områden, där psykopatologin var närvarande. Ofta är Zola övertydlig i dessa sammanhang, och man får en känsla av en slags parallellitet mellan den framställda handlingen i verket och den bakomliggande tanken, analysen, budskapet. Jag tänker på *Thérèse Raquin*, och *Sylvestre Bonnards brott*. I romanen *Doktor Pascal* figurerade ärftlighetsläran med den genialiske läkaren, som sökte bota Tbc med malen fårhjärna, och grunnade över, om man möjligen kunde bota dårskap och dumhet med ... samma injektioner. En hel svit av romaner - inkluderande *Nana* och *Doktor Pascal* kartlägger medlemmarna i släkten *Rougon Macquart's* "ärftliga dispositioner". *M. le Doktor Pascal* själv överordnar - som läkare - forskningen över botandet av sina patienter, just som Freud kom att göra. Han sätter likaså forskningen, som är en forskning med hans egen släkt som material, över det att leva. Han betraktar sig själv som en "inneitet", (*Pascals* eget begrepp), såsom en i släkten, som undgått att ärva några drag alls från sina förfäder, - som en människa, som evolutionen har "hoppat över". Freud läste Zola, och höll även ett föredrag, som inte finns kvar, om denne och dennes bok *Fecondité* i Wien 1902.^{28[28]} Man kan om Zola säga att hans realism är synligt kylig, exakt och objektiv, medan den har en implicit sentimentalitet - och är starkt tendentiös. Det tycks inte som om Freud, olikt till ex. M. Harden, insåg, att Émile Zolas storhet förmodligen låg i beskrivningen av *massan*, och i de dynamiska krafterna bakom (!) människorna, snarare än i sysslandet med beskrivningen och analysen av den enskilda individen.^{29[29]} Så kan man hos Zola spåra en *sociolog*, före termens existens, en föregångare till Durkheim. Zolas gestalter tycks dock - i motsats till t.ex. Balzacs -, såsom karikatyrer av idéer om människor, - sa att säga förhandscensurerade för att passa till den givna idén om individen.

Viktiga upplysningar beträffande psykoanalysen i förhållande till tidsandan ger också Gerhard Kurz i *Der junge Kafka*, G. Brandell, *Freud och hans tid*, Wains *Freud's answer*, samt Janik/Toulmins nämnda *Wittgensteins Vienna*, i vilken bok Theodor Herzl, (1860-1904), den modernsionismens grundare, gestaltas i Dreyfus-processens och den wienska antisemitismens skugga. Märk även Stefan Zweigs *Världen av i går* och Peter Gays båda böcker, den om Freud, och den om just Schnitzler och den europeiska borgerligheten. Bland de mest mångsidiga av dessa författare kan Arthur Schnitzler

^{27[27]} Jfr.bl.a. Svante Nordin, 1998.

^{28[28]} Under en sammankomst med *Israelitische Humanitätsverein B'nai Brith* i Wien, för att hedra Zola, som just detta år dött.

^{29[29]} Jfr. M. Bernard, s. 166.

nämnas. Denne Wien-läkare skulle inte bara förvåna Freud och de övriga litterata wienarna, och pragborna, bland annat med sina romaner och noveller, och med sin då och då framträdande psykologiska surrealism. Han står - vid sidan av Musil och Kafka, ut såsom den viktigaste författaren inom den tyskspråkiga litteraturen vid denna tid, kring 1910, även om han nu inte har någon större stilistisk finess – likt de båda andra nämndas. Schnitzler: ”Alla mina noveller är diagnoser.” Schnitzlers produktion omfattar mängder med noveller, - t.ex. *Traumnovelle* (filmatiserad som *Eyes wide shut* av Kubrick), pjäser och romaner. Freud till Schnitzler 1922:

"Jag tror jag har undvikit Er på grund av en slags fruktan för, att möta en dubbelgångare. Inte så att jag lätt identifierar mig med andra, eller att jag glömmer skillnaden i talang som skiljer mig från Er, men närhelst jag, men var gång som jag djupt absorberas av Era vackra skapelser, så tycker jag mig alltid finna - under den poetiska ytan – de antaganden, intressen och slutsatser som jag känner igen som mina egna .. och allt detta berör mig med en egenartad känsla av närhet. Jag har omformat det som Ni vet genom intuition, eller rättare :genom noggrann självobservation , allt det, som jag har upptäckt genom outtröttligt arbete med andra människor." 30[30]

I ett brev till Felice Bauer - efter det Kafka fullbordat novellerna *Domen* och *Förvandlingen*, skrev han irriterat om Schnitzler, (jfr. ovan) som var uppskattad av Felice Bauer. Felice läste mycket, var allmänt bildningstörstig och gick ofta på teatern i sitt Berlin:

” Ty jag tycker inte om Schnitzler, och har knappt någon respekt för honom alls."31[31]

Kafka kände till många av Schnitzlers dramer.(Schnitzler som väl idag upplever något av en renässans.). Med Karl Kraus hade Freud tidigt en viss kontakt. Freud skulle bli rejält kritiserad i *Die Fackel*. Samtidigt kan man, vid läsningen av diverse brev dem emellan, inte undgå intrycket att Kraus och Freud respekterade varandra.

Vad som uppenbaras i det sena 1800-talets filosofi och litteratur är – ju – en misstanke (!) om människans - ofantliga - dolda själsdjup. Som nu med Freud tycks mer åtkomliga. Vad som inte framkommer så tydligt i denna bakgrundsteckning – som mest koncentrerar sig på driftselementets behandling inom filosofin, är det element , som kom att bli så betydande i Freuds psykoanalys: *det symboliska*. Romantiken hade knutit till sig folktrons symboler och riter, ibland förbundna med ytterligare skikt av symboler och föreställningar, tankar om skydd och om öde, samt förvandlingsmyter och sagor om förvandlingar, symboler i vardagsliv och kult o.s.v.. Sådana enkla bilder, som man inte fäst större avseende vid, kom nu att genom Freud (och Groddeck och några andra) bli synliga på ett annat sätt. Viktig kom frukterna av bröderna Grimms verksamhet att bli för Freud, men också den judiska traditionen, där det flödade av sägner, vitsar och talesätt med betydelsebärande element. Man kunde se dessa element flyta över i något annat, betyda något mer, mycket mer, än vad man först trodde, i den symbolskapande process som Freud (samtidigt med Groddeck) upptäckte. Liksom de insåg att det fanns en semiotiska mellanlagringsprocess i det mänskliga psyket. Man hade aldrig tidigare inom vetenskapen förstått det ändamålsenliga i den typ av *försvarsmekanism*, som Freud kom att upptäcka och dissekera: den, som utgick från två faktum: [1.] att en människa omöjligen medvetet kunde ta åt sig all information från sina sinnen, behandla precis allting som hände henne. [2.]: Det vore också ett ovanligt dumt slöseri med information, om *evolutionen* ”bestämt sig för”, att människan för alltid skulle kasta bort den information, som hon för tillfället inte tålde. Det blev ju som att kasta bort ett stycke av historien, - den del som just nu inte passade. Så fann Freud, i sina studier av psykets förvandlingsmekanismer och såg i förträngningen, omvandlingen och förvrängningen symbolskapandet såsom det kanske allra mest geniala och originella i det mänskliga psyket. Freud såg likaså en möjlighet att se efter hur denna informationsfördelning och dessa skyddsvärn var sammankopplade hos människan.

30[30] Brev till Arthur Schnitzler på dennes 60-årsdag från Sigm. Freud, 1922.

31[31] FK, Br.II,s. 91.

Den gamla tiden med dess koncentration till familjeenheten, och till en religion som var inriktad på att lova ett lyckligt efterliv, var vid Freuds uppträdande på författarscenen borta. Känslan i tiden av gudsfrånvaro underströks redan av Heinrich Heine. "Slutsatsen" drogs så dels av Nietzsche, dels – senare, I dennes efterföljd - av existentialisterna i moderniteten: Sartre, 1964 :

”Då inemot 1880-talet några franska lärde gjorde ett försök att skapa en icke-religiös moral, sade de ungefär så här : Gud är en kostsam och onödig hypotes, därför gör vi oss av med den, men för att det skall finnas en moral, ett samhälle, en civiliserad värld, är det i alla fall nödvändigt att visa värden respekteras och betraktas som givna *a priori*: det måste vara en plikt *a priori* att vara hederlig, att inte ljuga, att inte slå sin hustru, att sätta barn till världen o.s.v. Med en liten ansträngning skall vi då kunna visa att dessa värden trots all existerar inskrivna i en fattbar himmel, även om Gud för övrigt inte existerar. Det vill med andra ord säga – och det tror jag är utmärkande för inställningen hos all s.k. radikalism i Frankrike – att ingenting skall behöva ändras, för att Gud inte existerar. Vi kommer att återfinna precis samma normer i fråga om hederlighet, framåtskridande, humanism etc. , och Gud har bara blivit en föråldrad hypotes som självdör i lugn och ro.” 32[32]

Psykoanalysen har ofta beskrivits som en metod att frigöra människan. En förändring hos patienten har då sökts.33[33] Den frigörande kraft, som man då sökte påvisa, med viss framgång, hade alltså tidigare nästan uteslutande reserverats religionen, - och tidvis magin. Psykoanalysen söker en sanning bortom - eller i - det hysteriska symptomet. (Detta symptom tolkas. Ofta när vi talar om ”sanning” i psykoanalysen, så är det metaforiskt, ungefär som i *Bibeln*.

Övergripande kan sägas: Psykoanalysen växte fram [1.] ur Freuds praxis (praktik) med att bota hysteri, d.v.s. psykosomatiskt lidande, ångest, tvångstankar mm., samt [2.] ur Freuds egen självanalys. *Psykoanalysen är en lära = metod.* Freud önskade själv kalla det en vetenskap. Men den uppfyller icke kriterierna för en sådan. Dess påståenden kan icke vetenskapligt verifieras. Man kan inte utföra kontrollerade försök/studier som kan verifiera/falsifiera teorins praktik. Det finns ingen vetenskapsteori i botten. Denna ”lära”, idébyggnad, har många delar. I grunden är det en terapeutisk metod, och kring denna metod har så bildats teorier, och i metoden ingår det viktiga drömtolkningsarbetet, som är en operationell del att komma åt patientens förflutna med. Psykoanalysen är *logocentrisk*: den fixerar på vad patienten säger, och tolkar detta. Här spelar analytikerns förmåga, och inställning en avgörande roll, och denna roll är icke klart fixerad. För att tolka byggde Freud en *drömtolkningslära*, innehållande en *symbolteori*, samt en teori om det *mänskliga psyket*. Man har också byggt en *praktiskt-analytisk metod*, som innebär analystimmen på divanen, "fritt associerande", berättande av drömmar, minnen, fantasier, associationer, o.s.v.. Vi har hos Freud en människobild som är byggd på föreställningen om drifternas och sexualitetens – *libidons* - avgörande inflytande för individen. Psykoanalysen är grundad på hypotesen om det enhetliga *Jaget*, den hämmande barndomen, och idén om frigörelse genom att minnas. Det är alltså en bakåtblickande syn (*arché-ologi*). Freud bör placeras i en realistisk och tragisk tradition på människan, menar J. Lacan. Det arkeologiska, som framträder i F.s teori, är inte lika starkt hos Pierre Janet eller Jung. Dessa är mer målorienterade och framåtblickande. Hela det psykoanalytiska projektet tycktes en del av 1900-talets radikaler som ett konservativt projekt. Många uttryckte en viss förvirring inför rörelsen, t.ex. Weber:

”Freuds idéer kan komma att bli en tolkningsresurs för en hel serie kulturella fenomen, särskilt inom religionens och sedernas historia ... Förutsättningen är en kasuistik av en utsträckning och med en säkerhet som idag saknas, i motsats till vad som påstås (fast en sådan

32[32] J.-P. Sartre , i: *Existentialismen är en humanism*, ss. 34.f.

33[33] Jfr.: begreppen positiv/negativ frihet hos: Kierkegaard, Isaiah Berlin o. A. Ehnmark.

kan komma inom ett två eller tre årtionden) : man behöver bara se efter hur mycket Freud ändrat på ett årtionde, och hur skrämmande litet, trots allt, hans material är, vilket är förståeligt och ingen förebråelse alls./.../”34[34]

(ii) Det freudianska Omedvetna.

Freud söker i de båda topikerna bygga bilder av det *Mänskliga Psyket*. *Driften*, (*Das Trieb*) *libidon*, är i centrum för Freuds teoretiska tanke. Enligt denna tanke är *libidon* en energikälla som har fortplantningen såsom mål. Den sig dock – enl. F. - alla möjliga uttryck och former som i det mänskliga psyket (liksom i kulturen). (*Libidon* nämns även av Freud i sammanställningen ”jaglibido”35[35] som yttrar sig i narcissism, och är en ”låst” libido. Dödsdriften, *Thanatos* – en senare tanke hos F. - har en betydligt svagare position i det teoretiska bygget. För libidobegreppet har Freud fått mycket kritik, då detta begrepp om sexualdriften som den ”grundläggande” har visat sig sakna bestämda gränser.

I Freuds s.k. *första topik*, - den som är skisserad redan 1900 i *Drömydning* – finns avgörande distinktioner gjorda gällande *det Omedvetna*. Freud delar upp det *Omedvetna* i två slag, : Det *Omv*, som vi aldrig når kontakt med, och det *Fmv* (*Fmv* = det *Förmedvetna*) som vi kan – lätt - nå kontakt med. Freud menar också att det *Omedvetna* har samma *realitet* som det *Medvetna*. Här – i frågan om realiteten - beträder Freud filosofins (epistemologins och ontologins) mark. Det är här man bl.a. ställer sig den knepiga frågan, om hur det kan komma sig att *det Omedvetna* skulle erbjuda större svårigheter att bestämma kunskapsmässigt än *det Medvetna*. Det *Medvetnas* ontologi tycks knutet till diskussionen inledd av Descartes på 1600-talet, med bl.a. dennes *cogito*. Men nu tillförs ett ytterligare, dunkelt, element. Freud inser att människan är medveten om ganska lite. Centrum av studiet bör se till orsakerna till det som hämmar människan till att vara så medveten och fri (och psykiskt frisk) som möjligt. Freuds teorier är alltid centrerade kring driftbegreppet, driftens anpassningar, hämningar och förvandlingar. Begreppet *förmedvetet* (*Fmv*) använder Freud för att beteckna det som vi för tillfället inte är medvetna om, men som vi kan väckas till medvetande om, om vi bara riktar vår uppmärksamhet mot dess innehåll. (Saker vi vet om.). *Omedvetna* psykiska innehåll är vi (alltså) inte medvetna om, och vi kan inte nå fram till dem utan speciella tekniker, t.ex. psykoanalys , specialfall : drömydning. Freud underströk, när han beskrev sina topiker, att dessa *inte skulle uppfattas topiskt*, d.v.s. man skulle inte ”tänka topiskt”, tänka sig ”platser” för det *Omedvetna*, t.ex. se något som liggande över eller under. Det som hålls omedvetet hålls omedvetet av censuren. *Censorn*, eller censuren, är en idé/tanke som uppkommer hos Freud redan 1897, och då talar han om den i termer av tidningscensur, rysk (i tzarrysland !) sådan, - i brev till Wilhelm Fliess:

"Har du nån gång läst en utländsk tidning som passerat den ryska censuren ? Ord, hela delar av satser och satser överstruken med svart, så att resten blir obegripligt."

Censorn, censuren, beskrivs i *Traumdeutung* som "ett selektivt staket". Men vem sätter upp staketet, vem *selektarar* ? (Enl. Laplanche/Pontalis : är det : *Jaget*.). Censuren finns i den första topiken på två plan, mellan *det Omedvetna* och det *Förmedvetna* och mellan det *Förmedvetna* och det *Medvetna*. I den andra topiken (metapsykologin) är censuren mer förbunden med föreställningen om en avvärjningsmekanism: Freud talar om en väktare , "en mer eller mindre skarpsinnig väktare av sin tjänsteställning, en censor.”36[36] mellan hall (/ Vorzimmer /) och salong. *Censuren* tillskrivs senare -

34[34] MW, i E. Baumgarten, ss. 644 f..

35[35] (*ego libido*)

36[36] SF, G.W. XI, 305-306.

1938 - *Överjagets* verksamhet, och sättes av Freud - åtminstone vad gäller dröm-förvanskningen (/ *Die Entstellung*/) - i Jagets "tjänst".37[37] Det tycks inte som det fullkomligt föreställningsmässigt ogripbara i själva "väsendet", eller det ogripbara i dess till synes självständiga "existens" hos *Censorn*, eller censuren, nämnvärt skulle ha oroat eller stört Freud, i hans bygge av modeller för det mänskliga psyket. Han konstaterar att man "icke är herre i eget hus", men vad är det då för en "mer eller mindre vaksam" varelse, som är den verkliga och – enväldige(?) - Herren ? Vagheten är – metodiskt och filosofiskt - uppenbar. Men det döljer sig/uppenbarar sig/ kanske ändå en rimlighet i (bakom) den. Vi är ju här nära kärnan i hela idékomplexet. Censuren, - *Censorn* - kan ju betraktas som ett försvar med ontogenetisk och fylogenetisk bakgrund, som är till för att skydda individen, och att vi utan *censuren* inte skulle klara oss, och att den är av automatisk (neurologisk) natur, och att den ibland kan - av slumpen (?) – succesivt ha överutvecklats, så att den är hämmande och behöver - genom diverse metoder - lättas på, för att individen skall bli kapabel att styra mer över sitt liv. Men är nu ändå inte det *Omedvetna* större, mer, än *Censorn*?

Den ontologiska - vara-frågan - om *det Omedvetnas* sätt att vara – kan ses som meningslös. Ett slag av *ontologisk* Freud-syn blev, att utveckla en slags motsvarighet till en *demonologi*, lik t.ex. Joseph Görres' i hans *Christliche Mystik*, I-IV, (1845). Görres' bok var på sin tid vida spridd. *Censorn* skulle, i en demonologi, vara något annat än helt inommänsklig del, - hen blev i en alternativ ontologi en självständig aktör, kanske i förbund med någon yttre kraft, just som demonerna (en gång). Eller *Censorn* skulle vara en självständig demon ! Vi är *besatta* av *Censorn*, liksom av ett "väsen". 38[38]Det problematiska med *Censorn* kan icke nog understrykas. Vägen till byggandet av begreppet "Censor" gick ju för Freud via dels studiet av hysterin dels studiet av drömmen. Begreppet "censur" och *Censor* härrör från den period i Freuds forskning, som var koncentrerad kring hysteri och traumatiska upplevelser, där han kunde konstatera en borträngnings-mekanism, som psyket använde sig av, när den icke kunde klara av det omedelbara trycket av en upplevelse. Ett fenomen kring detta "censorskap", som snart också stod klart var, att det inte bara förträngde just den aktuella händelsen, känslan, källan, men också allt ikring, som (faktiskt) kunde associera till denna. *Censorn* kunde alltså ha s.a.s. "förbannat" ett helt område, ja , låtit en hel tidsrymd försvinna in i en sfär av glömska. *Jaget* – det medvetna - är - alltså - icke "herre i eget hus". (Freud). När man tar upp detta problem , d.v.s.: begreppet "icke herre i eget hus" ,så saknas ibland förståelse för vidden av vad det är fråga om. Om jag – liksom många andra - menar, att problemet är, att *Censorn* , enligt Freuds teori, rimligen då innehar ett utvecklat *Medvetande* (uti *det Omedvetna* , vars kärna denne utgör ...), och ofelbart (!) alltid och allestädes syns veta vad jag tål och icke tål, står ut med att veta/komma ihåg o.s.v., så hänvisar många av dem som är "psykoanalytiskt troende" enbart till att: "detta är *det Omedvetnas* funktion".

Att vi, var och en nånstars skulle besitta ett "*Mastermind*" som i alla lägen är superkapabelt i avseendet att sortera vad vi bör vara medvetna om, det synes alla ett av de märkligaste teoretiska konstruktioner som nånsin slagit sig fram. Det är ett stort under, att denna konstruktion, om det formuleras som jag just gjort, alls kunnat uppträda i "vetenskaplig dräkt". Ty, om det nu INTE skulle röra sig om ett inre *Mastermind*, - ett *allvetande*, *ofelbart intellekt*, - hos var och en människa - vad är det då ?39[39] Alternativet är förmodligen en *Censor* som inte är ett *Mastermind*, men felbar. Och: vad har vi då för annat alternativ till en beskrivning av och en förklaring till *Censorn* ? Kan man tänka sig ett fylogenetiskt perspektiv på *Censorn*: ett långsamt uppbyggande - *genom evolutionen* - av en skyddsmekanism som påminner om reflexer? Eller är det ett "överbelastningsskydd" av mer neurofysiologisk art ? Eller något annat ? En kombination av flera "system"? (Men kvar står frågan om *Censorns* perfektet.)

37[37] *Abriss der Psychoanalyse*. Kap. IV.

38[38] Det finns s.a.s. egentligen inget i Freuds teori som utesluter detta.... .

39[39] Svårigheten med konstruktionen liknar den med det kantianska förnuftsbegreppet, (*das Vernunft*) - *Förnuftet* som "det transcendentala Jaget" ledande *Förståndet* (*Der Verstand*).

Kunde då inte Freud konstruerat en teori om medvetandet, som hade mindre dramatiska konsekvenser, undvikit den *dubbelhet* i människobilden som införandet av begreppet *Censor* väl medför? Eller är det nu så, att *Censorn* faktiskt motsvaras av något empiriskt verifierbart, något faktiskt existerande, och att vi så måste acceptera att vi s.a.s. har ett "dubbel medvetande"? (Freud skulle ju här svara, att denna konstruktion är den enda rätta, den han "sett". Andra finner den ändå orimlig, och tror inte på Sigmund Freuds slutsats av vad han "sett".). Detta är inget, som man kan reda ut logiskt eller filosofiskt. Det har betydelse för dem som iakttar, och dem som beskriver mänskligt beteende. Icke minst författare av fiktion. Somligt av sådant här kan beläggas empiriskt, - somligt är rena självklarheter – då i den meningen, att vi svårigen t.ex. skulle kunna tala om att ett medvetande som, såsom medvetande, var medvetet om alla intryck och alla minnen på samma gång.

Varje människa "är" ju – i någon väsentlig mening - sin historia. Vi finner hos Freud ofta en syn på ett "urtillstånd" hos människa, individ och språk som går tillbaka på den ovan skisserade idealiserande romantiska syn på urtillståndet som konfliktfritt, - en syn som - med rätta kritiserats av É. Benveniste.⁴⁰[40] Spekulationer om urtillståndet finns här och där hos Freud, men har ju nästan alltid en symbolisk betydelse, inte vetenskaplig, som i boken *Totem och tabu*. Man kan jämföra med andra ursprungstillståndsfilosofier, som mer pretentiöst under denna tid spekulerade. Tidigare hade ju t.ex. Herder gjort detta t.ex. i sin avhandling om språkets ursprung.

Hos mystiker är det fråga om en dialog mellan en högre varelse och dennes undersåtar, eller av Gud, ("Du är tusen gånger viktigare för Gud, än vad han är för dig." (Mäster Eckehart, *Pred. om Lukas*, 2.42.) eller det *Absolutas*, eller *Andens*, framväxande genom en dialog mellan den större *Absoluta* (konstant varande) enheten och de tillfälliga medvetandena, dessa som väcks allt mer till liv och deltar i en växelverkan, och i växelverkan fullbordar *Anden*.⁴¹[41] Så kan man - i denna långa tradition - se en sådan dynamik mellan *Någon* och *en Annan* hos Freud, i spelet mellan det *Medvetna* och det *Omedvetna* . Psykoanalysen kan lära känna det *Omedvetna*. I motsats till hur det är för romantikerna, så är Freuds *Omedvetna* något, som kan vetas såsom något på den betecknade nivån homogent med talets sfär, så att de inre objekten kan anses som vetbara. Åtminstone *i samma grad* som de yttre , fysiska objekten. Men när olika material från det *Omv.* når det *Fmv.* , kallar Freud det för olika "derivat", som tillhör det *Fmv.* men deras "ursprung bestämmer deras öde." (Freud, *Det omedvetna*, s.191.). Mer modern psykoanalys menar ju att det *Omedvetna* inte är någon ort, någon "plats", eller något ständigt verkande, att man inte har ett *Omedvetet* hela tiden, men att vissa företeelser då och då kan sägas vara omedvetna och /eller härröra ur något som - just då - inte ärmedvetet. (t.ex. en traumatisk upplevelse, minnet av.) . Vi kan alltså inte säga - idag - att vi tror , att vi ständigt har en instans, som kallas "Omedvetet", och som på något , med reflexion och vilja "samtidigt" , sätt styr vad vi gör , eller hindrar oss från handling. D.ä. : reflexion och vilja kommer då och då i konflikt med *det Omedvetna*, som tycks överordnat.

Man kan nå fram till en intersubjektiv realitet genom ett synsätt, som är sådant, att de fakta, som genom analysen av analysanden tillskrivs det *Omedvetna* hos en person/ (=denna person), också är *meningsfulla* för en annan person.

Central för psykoanalysen, och en del av dess ingång , var ju nästan ifrån början, drömmen. Freuds krassa - men oerhört slagkraftiga, öppningstes i sin *Drömydning* (1900) var ju denna : att drömmar går att tolka. "Titeln på detta arbete ger en antydning om min åsikt om drömmen: jag vill visa att drömmar kan

40[40] Jfr. J. Swedenmark i : É. B. s.162..

41[41] jfr. Hegel. (1807).

tydas.”42[42] Att detta hävdats sedan Davids dagar i Egypten, och ännu tidigare, det får man väl aningen bortse ifrån. Ty här pretenderas det på att lägga fram solida bevis för tesen. Att det nu – enl. F. - inte går att tolka alla drömmar, det har dock visat sig/skall dock visa sig. Detta huvudbudskap om drömmarnas öppenhet innebär inte, att han primärt är ute efter att undersöka *vad drömmen är*, han är ingen sömnforskare, - utan att han är intresserad av hur man, genom att tolka drömmarna genom deras underfundiga *symbolik*, kan komma till kunskap om sig själv (!) och sin historia, och i kraft av den grundläggande psykiska energin – *libidon* – Freuds teori är en *dynamisk teori* med den *psykiska energin* i centrum. *Libido* = sexualitetens dynamiska manifestation. 43[43] SF. använde termen *Libido* i denna betydelse redan 1894 i ett brev till Fliess. Den dynamiska teorin innebar, att man genom en terapi skulle nå en frigörelse av den psykiska energin, *Libidon*, som hos patienterna ofta var låst / kanaliserad in / i olika symptom eller *trauman*, olika handikapp. Freud konstaterade att den psykiska störningen - ofta i början benämnd *hysteri* - var ett resultat av *bortträngning*44[44], att dess struktur - uti drömmen - präglades av *förtätning*. 45[45]. - *I drömmen* finns alltså inte en *förskjutning* i sig, - förskjutningen finns i psyket som helhet och är ifrån det *Medvetna* till det *Omedvetna*. Drömmen är för den vakne porten till det *Omedvetna*.

Freud översätter gärna en bild till ord och ett ord till ett annat ord. Det utbildades netop ett inte så litet lexikon i Freuds huvud Många har - märkligt nog !- betraktat hans metod som *hermeneutiskt* (tolkningsmässigt) exemplarisk. Andra inte. Freud är fristående från den *kabbalistiska* drömmuppfattningen, - som han, bl.a. genom sina tidiga skolstudier var medveten om, där drömmar generellt indelas i två slag: *varnings-* och *löftesdrömmar*. jfr. E. Bishoff., *Über elemente der Kabbalah*, (1920), och *GT*. (historien om *Josef m.m.*) samt Homeros, som enligt dåtida tradition skiljer på sanna drömmar, och drömmar som söker föra oss vilse, eller dölja, - kallade *elephairontai*, eftersom de förmodas komma till oss genom bedrägliga portar av dyrt elfenben - *elephas*. Faran för övertolkning var onekligen stor - och är det inom psykoanalysen än idag; - jfr. SFs berömda (reträtt-) yttrande :”Ibland är en cigarr bara en cigarr.” Beträffande det hermeneutiska, så ä Freuds metod ju högst egenartad, då den syns bestå av resultatet av mötet mellan två system av *nycker*, *Censors* och analytikerns. (Att Freud också hade en betydligt mer gedigen insikt i judendomen med dess uttolkningsätt av *Toran*, än han själv ville låta påskina, är dock i efterhand tydligt. Referenser till *Toran* är i hans brev häpnadsväckande många.). Han försvarar dessutom i sitt hermeneutiska tänkande *Analogin* med att den visserligen inte avslöjar något, men att man, i bruket av den, ”känner sig mer hemma”.....46[46]. Man kan ibland tycka, efter man läst igenom alla Freuds fallbeskrivningar, att man kommit in i en maskin, tillverkad av den legendariske Ramon Llull, den spanske excentriske encyklopedisten, logikern m.m.,47[47] in i en sådan maskin, som kan leverera svar på alla i hela världen förkommande frågor.

Två saker bör kanske framför allt betonas här :

- [1.] Det i Freuds resonemang som var nytt var ju det övertygande sätt han kunde likställa ”dröm” med ”symptom” (via tolkning) på. Här finns förmodligen upprinnelsen till *paradigmskiftet*. Sedan följde mycket automatiskt. Delvis fylldes gamla begreppen med nytt innehåll. (Detta faktum kom ibland att skymma sikten.). Freud var mycket skicklig i att se (symboliska) samband.

42[42] (*Drömtydning*, s. 7.).

43[43] SF. Vol. XV.s.153.

44[44] (*Traumverschiebung*),

45[45] jfr. det ganska krångliga avsnittet om psykiska energier och bortträngning i *Drömtydning*, s.161.

46[46] jfr. här åter Ezra Pounds sunda iakttagelse i *ABC för läsare*: ” Analogier bevisar ingenting.”

47[47] (död 1315).

[2.] Freud kunde också, i och med sin egen *praxis*, göra en del av sina egna nya begrepp helt levande genom fallen och fallbeskrivningarna. Sedan är det nödvändigt att betona, att det är en *logocentrisk teori*, att denna teori är uppbyggd till stor del kring *ord* och deras mening. Det utomordentliga och nya med fallbeskrivningarna, är ju, att det i en spännande form åskådliggjorde förhållandet mellan medvetet och omedvetet, och hur detta förhållande förändrades i och med att en, eller flera, gåtor av symbolisk natur beträffande detta förhållande löstes av analytiker och analysand i samspel. *Det lyckade fallet* – där ett trauma upplöstes - styrkte så teorin i dess båda huvudavseenden, [1.] teorin såsom *tolkning* som upplösande av rebusen, upplösandet av rebusens identitet, samt [2.] teorin såsom *terapi* med upplösandet av den låsning, trauma el. dyl., som framkallade det hysteriska symtomet.

Freud inleder också DT 48[48] med att förklara att hans metod (en del av... *praxis*) är något mitt emellan att översätta enskilda symboler och att översätta en helhetsmening som analysanden uppfattar med en gång. Freud menar också att samma dröminnehåll kan ha olika innebörd för olika personer.

"Det upptäcktes en dag att de patologiska symptomen hos vissa neurotiska patienter har en mening. På denna upptäckt byggdes den psykoanalytiska behandlingsmetoden. Det hände under tiden man behandlade dessa patienter, att de, i stället för att visa symptom, berättade sina drömmar. En misstanke uppstod då, att också drömmar hade mening." 49[49]

Vid författandet av *Drömydning* hade hos Freud denna "misstanke" växt till övertygelse. Och man kan här se det neurotiska symtomet som en slags "sanning". Freud kan inte i alla lägen "bevisa", att drömmen är en önskeuppfyllelse, så t.ex. i ångestdrömmen. Drömarbetet, förvrängning, symbolisering o. annat, är enl. F. nödvändigt, eftersom drömmen är en undertryckt önskan.50[50] Detta är dock ett cirkelresonemang, menar R. Wollheim 51[51]. I en annan passage menar Freud, att "kärnan i hans teori", ligger i utdestillerandet av censorskapets drömförvrängning. Detta uttalande är dunkelt och "får tolkas välvilligt" enligt Wollheim. Denne tar också upp ämnet *Symbolism*, där Freud i originalupplagan av *Drömydning* är sparsam med teoretiserande, men i senare upplagor mer upplysande. Freud finner vissa "invarianter", vissa "stadiga symboler" såsom : föräldrar som kungar och drottningar; torn och pinnar såsom representerande erigerade penisar, o.s.v., o.s.v., och W. hävdar, att en sådan symbolism måste hänföras till drömarbetet. Freud hävdade, att i det fall vi nu finner drömsymboliken plausibel, så pekar den i sin tur på en mer grundläggande förmåga hos vårt psyke: den, att symbolisera. Symbolerna är ett slag "primärt" språk. Freud skriver om detta i brev till Fliess, och talar då om en "psykomytologik". Wollheim menar att Freud i sin massiva symboltolkning inom drömtolkningen var klart influerad av en elev, W. Stekel. Denne skrev bl.a. ett "drömllexikon", och menade alltså, att man kunde översätta drömsymboler direkt och generellt, något som då kritiserades av Freud.52[52] I begreppen "invariant" och "primärt språk" döljer sig spår från en lamarckistisk syn. I psykoanalysens fall: symboler - och *symbolers mening* - ärvs.

Genom drömmen når vi bl.a. hysterins rötter. Drömmar har meddelanden. De måste dock vara tillräckligt maskerade för att så att säga lura *Censorn*. *Censorn* måste vi ha för att undvika alltför bryska

48[48] (DT= förk. f. *Drömydning, Traumdeutung*.)

49[49] ur: Freud, *Om den psykoanalytiska rörelsen*, 1923.

50[50] F.W. XV. ss.166, 167.

51[51] RW, 1971.

52[52] Stekel skrev även långt senare en uppsats om Kafkas *Förvandlingen*.

sanningar. I likhet med de neurotiska symptomen innebar de en kompromiss mellan "*Detets*" bortträngda krafter (i andra topiken) och det censurerande "överjagets" bortträngda makt. Det händer ibland, att denna förvrängnings- mekanism inte fungerar riktigt, att vara drömmar blir alltför tydliga för att undgå *Censorn*, och vi vaknar då upp. Följaktligen antar Freud, att vad som huvudsakligen utmärker drömmarnas "språk" , det är denna process av maskering och förvrängning av de irrationella önskningarna, vilken tillåter oss att ostörda fortsatta att sova. Denna föreställning är ciktig att ha med och betänka, när det gäller begripandet av Freuds symbolikbegrepp.

Freud tror att symbolens *huvudfunktion* är att maskera och - i detta - förvränga den underliggande önsksningen. Symbolspråket fattas som en hemlig (av *det Omedv.* listigt formad) kod, drömtolkningen såsom dechiffreringsarbetet. Hos Lacan ser vi senare åter belägg för att psykoanalytikern ser drömtolkning såsom närmast lösandet av en rebus, eller genomförandet av en dechiffrering. Freuds huvudbudskap om drömmarnas öppenhet innebär inte, att han primärt är ute efter att undersöka *vad drömmen är*, han är ingen sömnforskare, - utan att han är intresserad av hur man , genom att tolka drömmarna genom deras underfundiga *symbolik* , kan komma till kunskap om sig själv (!) och sin historia, och i kraft av den grundläggande psykiska energin – *libidon* – Freuds teori är en *dynamisk teori* med den *psykiska energin* i centrum. *Libido* = sexualitetens dynamiska manifestation.^{53[53]} SF använde termen *Libido* i denna betydelse redan 1894 i ett brev till Wilhelm Fliess. Den dynamiska teorin innebar, att man genom en terapi skulle nå en frigörelse av den psykiska energin, *Libidon*, som hos patienterna ofta var låst / kanaliserad in / i olika symptom eller *trauman*, olika handikapp.

Freud konstaterade att den psykiska störningen - ofta i början benämnd *hysteri* - var ett resultat av *bortträngning*, att dess struktur - i drömmen - präglades av *förtätning* ^{54[54]}. - *I drömmen* finns alltså inte en *förskjutning* i sig, - *förskjutningen* finns i psyket som helhet och är ifrån det *Medvetna* till det *Omedvetna*. Freud polemiserar, enligt Sjögren, i *Drömtydning* mot sig själv (sic!) : I denna polemik blir det speciellt viktigt för Freud att peka på skillnaden mellan å ena sidan den latenta drömmen eller med andra ord, den *omedvetna drömtanken*, å andra sidan den manifesta drömmen, det vill säga den slutprodukt vi minns och vanligtvis refererar till som "drömmen" . --- Sjögren menar alltså förmodligen att Freud i *DT* söker föregripa kritik på detta sätt. Den *manifesta* drömmen har nu – enl. Freud - sin form utifrån/genom "drömarbetet". Via dess tre förvandlingsformer: *förtätning*, *förskjutning* ^{55[55]}och *symbolisering* förvandlas drömtanken, den *latenta* drömmen, (.. den ogripbara, alltså ...KG.) till den *manifesta*, den mestadels *gåtfulla*, (!) förbryllande slutprodukten. Den ihågkomna. Här kommer då också psykoanalytikern in. Det intressanta är ju här bl.a. att "drömtanken" presenteras som en gåta, av drömmen. Här ligger ju nästan ett lekmoment: " Kom och ta mig om du kan !". Denna gåta syns ju i sig själv såsom en spännande gåta i evolutionen själv.

Den *latenta drömtanken* (som skulle kunna kallas den "egentliga" drömmen, som vi drömmar, på "plats" ...) kan vi bara nå genom tolkningsarbetet. Genom det löser vi upp (drömarbetets) förtätningar, sätter det förskjutna på plats, ser bakom symbolerna. Den *latenta drömtanken* visar sig då vara begripligt (logiskt?) fenomen, produkten av en *önskan*: "Det är inte mitt fel att Irma inte blir bättre." . Det är påtagligt att Freud värderar den "återfunna" latenta tanken högt; han talar om den som en högvärdig produkt av vårt intellekt. Lika nedvärderande förhåller han sig , enligt Sjögren, till den *manifesta drömmen* : den är ingalunda produkten av en kreativ kraft, utan blott och bart ett försök att lura censuren (*Censorn*). Därmed kommer vi fram till en annan punkt där Freuds drömlära, i sin snävaste form, blivit hårt kritiserad. Den teoretiska tanken, att *den manifesta drömmen* , den "återberättade drömmen", den formulerade, ihågkomna, inte skulle ha något värde i sig , kolliderar nämligen påtagligt med de praktiska

^{53[53]} Vol. XV.s.153.

^{54[54]} jfr. det ganska snåriga avsnittet om psykiska energier och bortträngning i *Drömtydning*, s.161.

^{55[55]} (/ Verschiebung /)

erfarenheterna från psykoanalytiskt arbete, där *den manifesta drömmen* i sig " är ett värdefullt bidrag till förståelsen av analysandens inre värld."56[56] Vad Sjögren här understryker, och som kan understrykas än mer, är ju det entydiga faktum, att det rör sig om ett budskap som döljer sig och därmed vill uppenbaras, att den manifesta drömmen är till för att avklädas, tolkas. Alltid - alltid , enligt formeln - uppmaningen "Kom och ta mig, om du kan!". Drömmen lockar, - som den åtrådda åtrående lockar älskaren. Är då nästan inte drömmen den som älskar oss mest ? Freud är emellertid klar över, att det är *drömmaren själv*, som är kapabel att tyda drömmen, vilket är hans/hennes (drömmarens) unika kunskap om sin egen historia genom fritt associerande inom denna. På detta sätt är den alerta personen i stånd att finna det *latenta* innehållet, som, enligt teorin, skall ses som "meningen" med drömmen, drömmens mening, utsållat ur det *manifesta*. Testen på om det är den sanna meningen eller ej är huruvida patienten blir fri från sina livshämmande symptom (eller likn.) eller inte, och således blir en friskare människa, blir av med ett neurotiskt symptom, eller att patienten känner, att den eller den attityden gentemot den eller den personen är adekvat eller inte, något patienten inte varit klar över tidigare.

S. Carlshamre i en artikel om det rebusartade och om den pskoanalytiske Lacans användning av begreppen *metafor* resp. *metonymi* :

" När Lacan skall sammanfatta språketeorins betydelse för psykoanalysen så säger han att "symptomet är en metafor, och begäret är en metonymi". Låt oss illustrera vad detta kan betyda med hjälp av ett exempel som Lacan hämtar från Freud. Denne berättar på ett ställe om kvinnan som, efter att ha försökt alla andra medicinska utvägar, kommer till honom för att få hjälp mot sina smärtor i korsryggen. För att göra en lång historia kort, så enar sig Freud och kvinnan till slut om förklaringen att hon "bär sitt kors", sonar en skuld med hjälp av sin smärta. Det intressanta för oss är att hon, om Freud har rätt, har ont just i korsryggen därför att den heter "korsrygg". Förbindelsen mellan symptomet och dess "orsak" är inte kausal, utan semiologisk och förmedlad av (i det här fallet) det tyska språket. Det är detta Lacan menar när han säger att "symptomet är en metafor" - ännu mera träffande vore väl att kalla det en rebus.

Att "begäret är en metonymi" illustreras av ett annat drag i samma anekdot. Det som leder analytikern på spåret efter den metaforiska innebörden är att smärtan är "felplacerad" - det finns "egentligen" ingen orsak till att hon skulle ha ont i korsryggen. Men smärtan är en representant för den emotionella laddning som ursprungligen förbands med den nu endast metaforiskt uppfattade skulden. Den emotionella laddningen, "begäret", förskjutes utefter den metaforiska kedjan - det är denna förskjutning, tror jag, som Lacan syftar på när han säger att begäret är en metonymi. Båda sidorna av slagordet kan sammanfattas så här: det manifesta objektet för analysandens begär är en symbol för det latent objektet, och förmedlingen mellan de två går via tropologiska mekanismer som delvis verkar på det rena rebusplanet."57[57]

Drömtolkningen växer ju fram parallellt med *associationsmetoden*, att patienten genom fritt associerande mer o. mer närmar sig det dolda, det förträngda, (traumat eller vad det nu kan vara), o. denna metod vilar på antagandet , att människan vet något om sig själv, utan att hon vet om det. Bara i detta ligger en djup ironi. Som kan vara sann. Denna ironi i teorin skulle kunna ha tilltalat Franz Kafka, ha ... talat till honom , som ur hans eget inre Kanske... ----- . För Sartre - å andra sidan - är det , - om vi tänker på det *Omedvetna* som en mer "automatisk funktion", en "odlad funktion" - , en otänkbar situation, att vi inom oss skulle ha ett sådant/en sådan.

I *Egots transcendens* hävdar Sartre att Jaget och Själv (Fr. *Le soi* , alltså eg. "Siget") är samma sak. (!) Sartre är vid den efterföljande utfrågningen upprörd över den besinningslösa metaforik, som utvecklats runt begreppet "*Omedvetet*" och menar dessutom att det hela konceptet med ett *Omedvetet* är ologiskt, sett från en cartesiansk grundhållning, och menar att det räcker att tala om sanning och falskhet.

56[56] Sjögren, s. 78.

57[57] (<http://www.philosophy.su.se/kurser/Fakultetskurs/fktexter/semiologi.html>)

Att istället för *Omedvetet* tala om en "medvetandets lögn", om "Ond tro" - det är sartreanskt. Åtminstone är det typiskt för den tidige Sartre. Med "ond tro" menar ju Sartre förhållandet när människan ser sig som *objekt* för olika krafter, som hon anser sig inte kunna påverka. Sartre menade, att människor tar sin tillflykt till begreppet *det Omedvetna*, till Freuds modell, - till psykoanalysen - för att undslippa det beteende som Sartre benämner "Ond Tro", *mauvaise foi*. För att kunna ljuga är det nödvändigt att känna sanningen, fortsätter Sartre. Sartre ansåg också, att det var en remarkabel sak, hur en person, en mänsklig varelse, på samma gång kan vara *Ego* och *Id*. Jag har ett *Id*, men ... endast via en psykoanalytiker.(!). Sartres resonemang rörande psykoanalysens begrepp och hans egen syn på medvetande och *Ond tro* löper så här:

"Psykoanalysen har inte givit oss något, efter som för att komma förbi den Onda Tron har den etablerat mellan det Medvetna och Det Omedvetna ett autonomt medvetande om Ond Tro. Försöket att skapa en dualitet, eller till och med triplicitet (Jag, Överjag, (Jaget uttryckande sig själv genom Censorn) har resulterat i en blott verbal terminologi. Essensen i idén (den reflexiva) , att dölja något för sig själv , implicerar en enhet i en och samma psykiska mekanism och således ett dubbelt i enhetens hjärta. /.../."; ----- "/ psykoanalysen / tenderar att försöka å ena sidan fasthålla och lokalisera det som skall döljas, och å andra sidan att undertrycka det och dölja det ... Var och en av dessa aktivitetens aspekter är ett komplement till den andra; detta betyder : den implicerar den andra i sitt Vara. Genom att separera Medvetandet från det Omedvetna genom Censorn, så har psykoanalysen inte lyckats att sära på aktens två faser, eftersom Libidon är blind *Conatus* 58[58](hän) mot medvetet uttryck, och eftersom det medvetna fenomenet är ett passivt, konstruerat (falskt fabricerat) resultat. Psykoanalysen har enbart lokaliserat denna dubbla aktivitet hos Censorn som består i attraktion och repulsion." 59[59]

Sartre skriver ju om Freuds syn på *Människan*, att distinktionen mellan *Ego* och *Id* delar psyket i två delar. För att föra samman de två krävs en psykoanalytiker. Jag är enligt psykoanalysen endast en enskild (autonom) *genom en Annan*. Ett ytterligare problem är: Är det *Jag* som är motståndet, eller är det *Egot*? *Censorn* antas också att ha förmågan till bedömning och förnuft, - ...som vi varit inne på ovan själva - ty *Censorn* släpper endast igenom vad denne *anser* (!) *för gott* att släppas igenom. (*Censorn* är inte förklarad, menar ju Sartre.). Psykoanalysen " tillåter mig att förstå hur det är möjligt för mig att ljugas för, utan att jag ljugar för mig själv, eftersom den placerar mig i samma relation till mig själv som den Andre befinner sig i, i förhållande till mig", : "Den skapar sålunda en dualitet mellan lögnaren och lögnens offer i denna emellan *Ego* och *Id*". Är detta en tillfredsställande förklaring ?, frågar (sig) Sartre. Freud anklagas likaså av Sartre i *L'Être et le Néant* för att vara - i dubbel måtto - determinist. För att besvara frågan: " Varför agerar X på detta sätt?" svarar Freud i enlighet med en vertikal axel, nämligen så : handlingen är alltid sprungen ur en underliggande symbolism. På frågan angående symbolismens mening, så svarar Freud så : för att besvara den frågan, så måste man se tillbaka på den aktuella personens liv, denna persons historia, för att nu kunna slå fast några fakta. (Således använder han både *vertikal* och *horisontell* determinism. Freud har ibland anklagats för att använda både en persons förflutna, närvarande och framtid , *samtidigt*, i sina resonemang kring personen.).

En del Freuds senare skrifter – inkl. den andra topiken - kallas av honom "metapsykologi", där han försöker klarlägga grunden för sin teori. Skälet till att Freud skapade en "metapsykologi" (en missvisande term, då en metapsykologi eg. "begreppskorrekt" skulle ägna sig åt att *granska begrepp* och relationer mellan begrepp inom den aktuella psykologi det är fråga om, samt dess *relation* till närliggande

58[58] lat. = drift. ty.: Trieb.

59[59] J.-P.S., *Being and Nothingness*, s.53.

vetenskaper och vetenskap över huvud.) var ju den att kunna ge en totalbild av Människan, ur en mer filosofisk synvinkel, samt att däri kunna ordna grundläggande begrepp – som tidigt kommit in i psykoanalysen - som begär, drift och etablera en serie ”lagar” – samband - för ”den mentala apparaten” ur dynamiskt, topografiskt och driftekoniskt perspektiv. I metapsykologin ingår *lustprincipen*, *realitetsprincipen*, (grundläggande) hypoteser som om *förträngning*, och skulle ge en bild av psyket som en sammanhängande fungerande helhet, en bild av generell giltighet. Till de metapsykologiska verken – innehållande den andra topiken - bör man se bl.a. *Skiss till en psykologi* , (1895), *Bortom lustprincipen* (1920), *Jaget och detet* (1923). *Abriss der psychoanalyse* (1938) och den oavslutade *Till förberedelsen för en metapsykologi*. Den andra topiken, ett sen uppfinning, som Kafka inte kände till, överlappar inte den första. Vidareutvecklingen sker med den psykiska apparaten uppdelad i *Jag*, *överjag* och *Det*. I sin tur menar somliga att Freud ännu en gång reviderade sin syn – topografi / topologi /- på – i relation till medvetandet så pass, ungefär 1937, så att man därifrån, i och med teorin om jagsplittring kan tala om ännu en metapsykologi och/eller en tredje topik.

Den första topografiska modellen är till för att dechiffra, den är instrumentet: metod och doktrin är oseparatorbara. Det som bestäms och som nås kunskap om, är inte instinkter i sig, men representationerna av dessa. Psykoanalysen kan lära känna *det Omedvetna*. I motsats till hur det är hos romantikerna , så är Freuds *Omedvetna* något, som kan vetas , *så att de inre objekten (via den manifesta drömmen*, och refererandet av den) *kan anses som vetbara*. Anklagelserna har haglat över psykoanalysen, för dess ovetenskaplighet, bristande empiriskt underlag, för oärlighet och förvrängt källmaterial. 60[60]

Kaj Bernhard Genell 2018

Copyright Kaj Bernhard Genell 2018

60[60] Jfr. kritiker såsom t.ex. Marc-Wogau, Robinson, Grünbaum, Popper, Webster och Wittgenstein.